

DOMSTOLENS DOM (Fjerde Afdeling)

17. juli 2008*

I sag C-51/05 P,

angående appel i henhold til artikel 56 i statuttet for Domstolen, iværksat den 7. februar 2005,

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved C. Cattabriga og L. Visaggio, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg,

appellant,

de øvrige parter i appelsagen:

Cantina sociale di Dolianova Soc. coop. arl, Dolianova (Italien),

Cantina Trexenta Soc. coop. arl, Senorbì (Italien),

Cantina sociale Marmilla — Unione viticoltori associati Soc. coop. arl, Sanluri (Italien),

* Processprog: italiensk.

Cantina sociale S. Maria La Palma Soc. coop. arl, Santa Maria La Palma (Italien),

Cantina sociale del Vermentino Soc. coop. arl Monti-Sassari, Monti (Italien),

ved advokati C. Dore og G. Dore,

sagsøgere i første instans,

har

DOMSTOLEN (Fjerde Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, K. Lenaerts, og dommerne G. Arestis (refererende dommer), R. Silva de Lapuerta, J. Malenovský og T. von Danwitz,

generaladvokat: E. Sharpston
justitssekretær: R. Grass,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 22. november 2007,

afsagt følgende

Dom

- 1 Ved sit appelskrift har Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber nedlagt påstand om ophævelse af dom afsagt af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans den 23. november 2004, Cantina sociale di Dolianova m.fl. mod Kommissionen (sag T-166/98, Sml. II, s. 3991, herefter »den appellerede dom«), for så vidt som Retten ved nævnte dom tilpligtede Kommissionen at erstatte det tab, Cantina sociale di Dolianova Soc. coop. arl, Cantina Trexenta Soc. coop. arl, Cantina sociale Marmilla — Unione viticoltori associati Soc. coop. arl, Cantina sociale S. Maria La Palma Soc. coop. arl og Cantina sociale del Vermentino Soc. coop. arl Monti-Sassari (herefter samlet »Cantine«) havde lidt som følge af Distilleria Agricola Industriale de Terralba (herefter »DAI«)'s konkurs, idet der i forbindelse med den ordning, som var indført ved artikel 9 i Kommissionens forordning (EØF) nr. 2499/82 af 15. september 1982 om bestemmelserne vedrørende forebyggende destillation for vinproduktionsåret 1982/1983 (EFT L 267, s. 16), ikke var fastsat regler til sikring af, at der skete udbetaling til de berørte producenter af den ved forordningen fastsatte fællesskabsstøtte.

Retsforskrifter

- 2 Artikel 5, stk. 1, i forordning nr. 2499/82 fastsætter minimumsopkøbsprisen for vin bestemt til destillation.
- 3 Ifølge ottende betragtning til forordning nr. 2499/82 gør denne pris det normalt ikke muligt at afsætte de produkter, der er opnået ved destillationen, på sædvanlige markedsvilkår. Der er derfor ved denne forordning indført en kompensationsordning,

i henhold til hvilken interventionsorganet udbetaler en støtte fastsat for vin til destillation, hvis størrelse er fastsat i forordningens artikel 6.

4 Følgende er bestemt i artikel 9 i forordning nr. 2499/82:

»1. Destilleriet udbetaler producenten den i artikel 5, stk. 1, første afsnit, omhandlede minimumsopkøbspris senest 90 dage efter levering til destilleriet [af den samlede mængde vin eller, i givet fald, af hvert parti vin].

2. Interventionsorganet udbetaler den i artikel 6, stk. 1, omhandlede støtte og i givet fald det i artikel 5, stk. 1, andet afsnit, omhandlede tillæg til minimumsopkøbsprisen senest 90 dage efter fremlæggelse af bevis for, at den samlede mængde vin, der er anført i kontrakten, er destilleret.

[...]

Destilleriet skal over for interventionsorganet dokumentere, at det har betalt den i artikel 5, stk. 1, første afsnit, omhandlede minimumsopkøbspris inden for den i stk. 1 fastsatte frist samt i givet fald tillægget til samme pris inden for den i fjerde afsnit fastsatte frist. Såfremt en sådan dokumentation ikke er forelagt senest 120 dage efter datoen for fremlæggelse af det i første afsnit omhandlede bevis, skal de udbetalte beløb tilbagebetales til interventionsorganet [...].«

5 Følgende er fastsat i artikel 11 i forordning nr. 2499/82:

»1. I det i artikel 9 omhandlede tilfælde kan destilleriet [...] anmode om forudbetaling af et beløb svarende til den i artikel 6, stk. 1, omhandlede støtte, forudsat at der over for interventionsorganet stilles en sikkerhed på 110% af det nævnte beløb.

2. Denne sikkerhed stilles i form af en garanti fra et pengeinstitut, som opfylder de kriterier, der er fastsat af den medlemsstat, hvorunder interventionsorganet hører.

3. Forskuddet udbetales senest 90 dage efter forelæggelse af bevis for, at sikkerheden er stillet, og tidligst efter datoen for godkendelsen af kontrakten eller erklæringen.

[...]«

6 Følgende er bestemt i artikel 46 i statutten for Domstolen:

»Krav mod Fællesskaberne, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, forældes fem år efter, at den omstændighed, der ligger til grund for kravet, er indtrådt. Forældelsen afbrydes enten ved indgivelse af stævning til Domstolen eller ved, at den skadelidte forud gør sit krav gældende over for vedkommende fællesskabsinstitution. I sidstnævnte tilfælde skal sag anlægges inden den frist på to måneder, der er omhandlet i EF-traktatens artikel 230 og Euratom-traktatens artikel 146; i påkommende tilfælde finder bestemmelserne i henholdsvis EF-traktatens artikel 232, stk. 2, og Euratom-traktatens artikel 148, stk. 2, anvendelse.«

Tvistens baggrund

- 7 Tvistens baggrund, såsom den er gengivet i den appellerede doms præmis 16-44, kan sammenfattes som følger.
- 8 Cantine er vinkooperativer, som producerer vin på Sardinien (Italien). I forbindelse med den forebyggende destillation for vinproduktionsåret 1982/1983 leverede de til DAI mellem januar og marts måned 1983 vin, der blev destilleret inden for den i bestemmelserne i artikel 4 i forordning nr. 2499/82 fastsatte frist. Den frist på 90 dage, inden for hvilken DAI i henhold til nævnte forordnings artikel 9, stk. 1, skulle betale Cantine, udløb i juni 1983.
- 9 Den 22. juni 1983 anmodede DAI i medfør af artikel 11 i forordning nr. 2499/82 Azienda di Stato per gli interventi nel mercato agricolo (det italienske interventionsorgan, herefter »AIMA«) om forudbetaling af fællesskabsstøtte for den vin, som var leveret og destilleret. Med henblik herpå stillede DAI den i denne bestemmelse foreskrevne sikkerhed på 110% af dette støttebeløb i form af en police udstedt af Assicuratrice Edile SpA (herefter »Assedile«) til fordel for AIMA. Den 10. august 1983 foretog AIMA i henhold til nævnte artikel 11 den ansøgte forudbetaling til DAI.
- 10 På grund af økonomiske vanskeligheder har DAI enten helt eller delvist undladt at betale de producenter, herunder Cantine, som havde leveret vin til destillation. I oktober 1983 indgav DAI begæring om betalingsstandsning i henhold til den italienske konkurslovgivning. Efter at Tribunale di Oristano (Italien), som er den ret, for hvilken sagen efterfølgende blev indbragt, havde imødekommet denne begæring, standsede DAI samtlige betalinger, herunder også de betalinger, som de producenter, der havde leveret vin til DAI, havde krav på.
- 11 AIMA anmodede DAI om tilbagebetaling af fællesskabsstøtten med fradrag af de beløb, som i henhold til forskrifterne var blevet udbetalt til de ovennævnte producenter, idet organet begrundede dette med, at DAI ikke inden for den i artikel 9,

stk. 2, i forordning nr. 2499/82 fastsatte frist havde fremlagt bevis for, at minimumsopkøbsprisen var blevet betalt til de øvrige producenter inden for fristen på 90 dage efter levering til destilleriet, jf. forordningens artikel 9, stk. 1. For det tilfælde, at støtten ikke blev tilbagebetalt af DAI, anmodede AIMA desuden Assedile om udbetaling af sikkerhedsstillelsen.

- 12 På anmodning fra DAI afsagde Pretore di Terralba (Italien) den 26. juli 1984 en kendelse om foreløbige forholdsregler, hvorved der blev nedlagt forbud mod, at Assedile udbetalte sikkerhedsstillelsen til AIMA. DAI blev samtidig pålagt at anlægge en justifikationssag inden 60 dage.
- 13 I september måned 1984 anlagde DAI en sådan sag ved Tribunale civile di Roma (Italien). DAI nedlagde bl.a. påstand om, at det blev fastslået, at producenterne var de endelige modtagere af den sikkerhedsstillelse, der var foretaget gennem Assedile, inden for de beløb, som de havde krav på. DAI gjorde gældende, at sikkerhedsstillelsen skulle garantere betaling af minimumsopkøbsprisen til producenterne, i forhold til den leverede produktion, i tilfælde af at destilleriet misligholdt sine forpligtelser. DAI foreslog, at Domstolen blev forelagt præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af de gældende fællesskabsforordninger.
- 14 Cantine, et andet vinkooperativ og et konsortium af vinkooperativer er interveneret i sagen, idet de har tilsluttet sig DAI's opfattelse. De har gjort gældende, at de beløb, som var omfattet af den af Assedile afgivne garanti, tilkom dem i forhold til den leverede vin og de nedlagde for Tribunale civile di Roma derfor påstand om, at Assedile blev tilpligtet at betale dem et beløb svarende til deres ubetalte fordringer på DAI og subsidiært, at AIMA blev tilpligtet at udbetale dem disse beløb.
- 15 I mellemtiden havde Tribunale di Oristano ved dom af 27. februar 1986 erklæret DAI konkurs.
- 16 I dom afsagt den 27. januar 1989 af Tribunale civile di Roma fastslås det i det væsentlige, at de krav, som var blevet fremført af de vinkooperativer, der var interveneret til støtte for DAI, var ubegrundede, idet det bl.a. blev konstateret, at forordning

nr. 2499/82 — ganske som aftalebestemmelserne vedrørende den af Assedile over for AIMA stillede garanti — med lethed kunne fortolkes, og at det derfor var uforholdent at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen. Efter at have forkastet argumenterne om, at kooperativerne havde ret til at oppebære det beløb, der var stillet som sikkerhed gennem Assedile, lagde Tribunale civile di Roma til grund, at konkursbehandlingen af DAI udgjorde den passende ramme for behandlingen af de nævnte kooperativs krav om betaling af deres fordringer.

- 17 Den 27. september 1989 iværksatte Cantine — med undtagelse af Cantina sociale del Vermentino Soc. coop. Arl Monti-Sassari — appel af denne dom ved Corte d'appello di Roma (Italien). Ved dom af 19. november 1991 afviste sidstnævnte ret sagen med den begrundelse, at appelskriftet ikke som foreskrevet var blevet forkyndt over for DAI's kurator, men over for DAI selv, som da var under konkurs, og at der ikke efterfølgende var foretaget en ny, forskriftsmæssig forkyndelse inden for den fastsatte frist.
- 18 I mellemtiden havde Assedile den 16. januar 1990 betalt de skyldige beløb til AIMA.
- 19 Ved dom af 28. november 1994 forkastede den italienske Corte di cassazione (Italien) den kassationsanke, som Cantine — med undtagelse af Cantina sociale del Vermentino Soc. coop. Arl Monti-Sassari — havde iværksat mod dommen afsagt af Corte d'appello di Roma.
- 20 Cantine har i forbindelse med konkursbehandlingen af DAI foretaget forskriftsmæssige anmeldelser af deres krav i boet og ved afslutningen af denne behandling i 2000 havde de opnået dividende som privilegerede kreditorer. De havde i forbindelse med udlodningen opnået betaling af 39% af deres anmeldte fordringer på DAI.
- 21 Ved skrivelse af 22. januar 1996 anmodede Cantine AIMA om at indfri deres fordringer på DAI, idet de gjorde gældende, at AIMA havde opnået en uretmæssig berigelse ved modtagelsen af den gennem Assedile stillede sikkerhed. AIMA afviste dette krav med den begrundelse, at denne sikkerhed tilkom organet, og at

producenterne ikke kunne rejse noget direkte krav mod det om indfrielse af deres fordringer på DAI. Den 16. februar 1996 anlagde Cantine ved Tribunale civile di Cagliari (Italien) sag mod AIMA med påstand om, at organet havde opnået en ugrundet berigelse, idet denne sag dog blev udsat med henblik på at finde en mindelig løsning mellem parterne.

- 22 Den 13. november 1996 indgav Cantine en klage til Kommissionen over AIMA's hævdede tilsidesættelse af fællesskabsbestemmelserne, navnlig forordning nr. 2499/82, og anmodede bl.a. Kommissionen om at opfordre AIMA og Den Italienske Republik til at godtgøre dem de beløb, de ikke havde modtaget i fællesskabsstøtte for vinproduktionsåret 1982/1983.
- 23 Ved skrivelse af 25. juni 1997 meddelte Kommissionen Cantine, at Assedile havde udbetalt sikkerheden med tillæg af renter til AIMA den 16. januar 1990. Efterfølgende underrettede den ved skrivelse af 8. december 1997 Cantine om, at AIMA i februar 1991 havde oppebåret det beløb, der var stillet som sikkerhed, og at organet havde regnskabsført dette beløb til fordel for Den Europæiske Udviklings- og Garantifond for Landbruget (EUGFL) i regnskabsåret 1991.
- 24 Ved skrivelse af 23. januar 1998, indgået til Kommissionen den 5. februar samme år, anmodede Cantine denne institution om at udbetale dem et beløb svarende til deres fordringer på DAI med den begrundelse, at den sikkerhed, som var blevet udbetalt til AIMA, var blevet tilbageført til EUGFL. Cantine gjorde gældende, at det fulgte af formålet med forordning nr. 2499/82, som var at tilgodese vinproducenterne, at disse skulle anses for de egentlige og eneste modtagere af den støtte, som er omfattet af forordningen.
- 25 Ved skrivelse af 31. juli 1998, underskrevet af generaldirektøren for Kommissionens Generaldirektorat for Landbrug og indgået til Cantine den 14. august 1998, afviste Kommissionen denne anmodning. Kommissionen gjorde gældende, at støtten i første række tilfaldt destilleriet som kompensation for den høje opkøbspris på vin. Sikkerheden var stillet gennem Assedile til fordel for AIMA, og producenterne kunne ikke gøre noget krav herpå.

26 I samme brev bemærkede Kommissionen endvidere, at AIMA's godkendelse af de kontrakter, som var indgået mellem Cantine og DAI, ikke ændrede disses karakter af privatretlige aftaler, hvorfor Kommissionens påståede forpligtelser over for sagsøgerne ikke udsprang af en kontrakt. Følgelig var ethvert krav på De Europæiske Fællesskaber forældet i medfør af artikel 46 i statuten for Domstolen, idet sikkerheden stillet gennem Assedile var blevet udbetalt til AIMA den 16. januar 1990 og tilbageført til EUGFL i løbet af regnskabsåret 1991.

Søgsmålet for Retten og den appellerede dom

27 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 12. oktober 1998 anlagde Cantine søgsmål med påstand om, for det første, annullation i henhold til EF-traktatens artikel 173 (efter ændring nu artikel 230 EF) af Kommissionens skrivelse af 31. juli 1998 og, for det andet, at det blev fastslået, at Kommissionen i strid med EF-traktatens artikel 175 (nu artikel 232 EF) havde udvist passivitet, der udgjordes af den omstændighed, at Kommissionen havde undladt at vedtage en afgørelse om at yde den fællesskabsstøtte til Cantine, som burde være blevet udbetalt til Cantine af DAI og, for det tredje, at Kommissionen som følge af ugrundet berigelse og/eller i henhold til EF-traktatens artikel 178 (nu artikel 235 EF) tilpligtedes at betale Cantine en erstatning svarende til deres ubetalte fordringer på DAI.

28 Kommissionen nedlagde påstand om afvisning, subsidiært, frifindelse.

29 Med den appellerede dom afviste Retten i dommens præmis 80 henholdsvis 83 Cantines påstande om annullation af Kommissionens skrivelse af 31. juli 1998, og om at det blev fastslået, at Kommissionen havde udvist passivitet. Retten afviste ligeledes i nævnte doms præmis 84 påstanden om, at Kommissionen blev tilpligtet at tilbagebetale en ugrundet berigelse.

- 30 Derimod lagde Retten i den appellerede doms præmis 150 til grund, at den i medfør af artikel 235 EF fremsatte erstatningspåstand kunne antages til realitetsbehandling, og fastslog i domskonklusionens punkt 1: »Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber er erstatningspligtig for det tab, [Cantine] har lidt som følge af [DAI]'s konkurs, idet der i forbindelse med den ordning, som var indført ved artikel 9 i forordning [nr. 2499/82] ikke var fastsat regler til sikring af, at der skete udbetaling til de berørte producenter af den ved forordningen fastsatte fællesskabsstøtte.«
- 31 For så vidt angår formaliteten vedrørende den i medfør af artikel 235 EF fremsatte påstand bemærkede Retten nærmere i dommens præmis 129 inden for rammerne af et anbringende, som Kommissionen gjorde gældende vedrørende forældelse af Fællesskabets ansvar uden for kontraktforhold, at forældelsesfristen i henhold til artikel 46 i statuten for Domstolen ikke kan begynde at løbe, før alle betingelser for erstatningspligtens indtræden er opfyldt, dvs. at Fællesskabets institutioner har handlet retsstridigt, at der er lidt et tab, og at der er årsagsforbindelse mellem institutionernes adfærd og tabet.
- 32 Retten bemærkede i nævnte doms præmis 130, at i et tilfælde som det foreliggende, hvor Fællesskabets ansvar har sin oprindelse i en generel retsakt, kan forældelsesfristen ikke begynde at løbe, førend retsaktens skadevoldende følger har vist sig, og følgelig ikke førend det tidspunkt, hvor der er vished for, at sagsøgerne har lidt et tab.
- 33 Retten fastslog således i den appellerede doms præmis 131, at forældelsesfristen i den foreliggende sag var begyndt at løbe på det tidspunkt, hvor der forelå vished for, at Cantine havde lidt et tab som følge af, at fællesskabsstøtten ikke helt eller delvist blev udbetalt. Retten bemærkede i nævnte doms præmis 132, at det i denne sag var ubestridt, at Cantines sidste leverancer af vin havde fundet sted i marts 1983, og at DAI i henhold til artikel 9, stk. 1, i forordning nr. 2499/82 skulle have betalt vinkooperativerne minimumsopkøbsprisen for vin senest 90 dage efter leveringen af vin til destilleriet, dvs. senest ved udgangen af juni 1983.

34 Imidlertid fastslog Retten i den appellerede doms præmis 133, at Cantines tab som følge af, at minimumsopkøbsprisen for vin ikke eller ikke fuldt ud blev betalt inden for den fastsatte frist, under de konkrete omstændigheder ikke kan anses for allerede at have været omfattet af vished, dvs. at have været umiddelbart forstående og påregneligt, ved udgangen af juni 1983.

35 Retten har i den appellerede doms præmis 136 og 145 tilføjet, at det med henblik på bedømmelsen af, hvorvidt der forelå vished om tabet, var nødvendigt at tage de søgsmål, som DAI havde anlagt ved de italienske retter vedrørende behandlingen af den gennem Assedile stillede sikkerhed, i betragtning, henset til kompleksiteten af den ordning, som er indført ved forordning nr. 2499/82 og sagens helt særlige omstændigheder, hvorunder det var umådeligt vanskeligt for en forudseende og påpasselig erhvervsdrivende forud for disse sagers afgørelse at indse, at han ikke ville opnå betaling af den omhandlede støtte ved hjælp af den nævnte sikkerhedsstillelse ved de nationale domstole.

36 Retten har i den appellerede doms præmis 146 vedrørende den foreliggende sag lagt til grund, at den begunstigede i forhold til den af Assedile stillede sikkerhed først blev endeligt fastslået af de nationale retter efter dommen afsagt af Corte suprema di cassazione den 28. november 1994, og at der følgelig ikke kunne foreligge vished om det tab, som Cantine havde lidt, før denne dato.

37 I nævnte doms præmis 147 har Retten konkluderet, at forældelsesfristen på fem år i artikel 46 i statuten for Domstolen ikke kunne begynde at løbe før den 28. november 1994, således at den påstand, der i medfør af artikel 235 EF er blevet nedlagt ved et i 1998 anlagt søgsmål, ikke kunne anses for at være fremsat for sent. Retten har følgelig i den appellerede doms præmis 148 erklæret, at det anbringende vedrørende forældelse, som Kommissionen havde gjort gældende, burde forkastes, og i den appellerede doms præmis 150 har Retten fastslået, at nævnte påstand skulle antages til realitetsbehandling.

Parternes påstande for Domstolen

38 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:

- Den appellerede dom ophæves, for så vidt som Kommissionen ikke blev frifundet for den nedlagte erstatningspåstand.
- Der træffes endelig afgørelse i tvisten, idet søgsmålet afvises.
- Cantine tilpligtes at betale omkostningerne i forbindelse med retsforhandlingerne for Domstolen og Retten.

39 Cantine har nedlagt følgende påstande:

- Appellen forkastes.
- Subsidiært, såfremt appellen antages til realitetsbehandling, stadfæstes den appellerede dom, for så vidt som Kommissionen herved tilpligtes at betale erstatning, idet den af Kommissionen rejste indsigelse om forældelse forkastes.
- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Om appellen

- 40 Kommissionen gør til støtte for appellen et enkelt anbringende gældende, hvorefter der i den appellerede doms præmis 129-150 er sket tilsidesættelse af artikel 46 i statuten for Domstolen og retssikkerhedsprincippet.

Parternes argumenter

- 41 Kommissionen gør gældende, at der i Domstolens og Rettens faste praksis opstilles et princip, hvorefter den femårige forældelsesfrist for krav mod Fællesskabet, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, som er fastsat i artikel 46 i statuten for Domstolen, først begynder at løbe fra det tidspunkt, hvor den skade, der skal erstattes, har vist sig. For så vidt som dette ansvar udspringer af en normativ retsakt, kan denne forældelsesfrist ikke begynde at løbe før fra det øjeblik, hvor der er vished for, at de berørte personer har lidt et tab.
- 42 Kommissionen kritiserer nærmere Retten for, at den i den appellerede dom ikke har taget den omstændighed i betragtning, at forordning nr. 2499/82 siden 1983 faktisk har forvoldt Cantine skade, idet forordningen ikke hjemler mulighed for at udbetale fællesskabsstøtten direkte til producenten i tilfælde af destillatørens insolvens. Tidspunktet for, hvornår den nævnte forældelsesfrist begyndte at løbe, burde således have været fastsat til den dag, hvor producenterne som følge af DAI's insolvens ikke kunne opnå betaling af nævnte støtte inden for den i nævnte forordning fastsatte frist på 90 dage efter vinens levering til destilleriet.
- 43 Ifølge Kommissionen har Retten derimod støttet dommen på den opfattelse, at forordning nr. 2499/82 havde forvoldt Cantine skade. Kommissionen gør i den henseende gældende, at Retten, der ikke fandt, at den omstændighed, at Cantine vidste, at vinkooperativerne havde lidt skade som følge af anvendelsen af denne forordning, var tilstrækkelig, har lagt til grund, at det var nødvendigt, at der forelå et rent subjektivt element, nemlig at Cantine, efter vinkooperativernes forsøg på i

denne sag ved de nationale domstoles mellemkomst at opnå udbetaling af fællesskabsstøtte gennem udbetaling til dem af den gennem Assedile stillede sikkerhed var mislykkedes, blev bekendt med, at de alene kunne opnå erstatning ved at anlægge et erstatningssøgsmål mod Kommissionen.

- 44 Kommissionen gør ligeledes gældende, at den appellerede dom ikke er i overensstemmelse med de principper, der er anført i Domstolens dom af 7. november 1985, Adams mod Kommissionen (sag 145/83, Sml. s. 3539). Det er Kommissionens opfattelse, at Cantine ikke kan påberåbe sig denne dom, eftersom det heri tages i betragtning, at der forelå et ufrivilligt ukendskab til skadens oprindelse. Således som det er blevet konstateret i den appellerede doms præmis 139 og 140, var der ingen tvivl om den omstændighed, at Cantine havde kendskab til ordningen i henhold til forordning nr. 2499/82.
- 45 Kommissionen kritiserer endvidere Retten for i den appellerede dom at have tilsidesat de krav, der i henhold til retssikkerhedsprincippet gælder for anvendelsen af forældelsesfrister. Ved at knytte fastlæggelsen af det tidspunkt, hvor femårsfristen i henhold til artikel 46 i statuten for Domstolen begynder at løbe, til den subjektive opfattelse, som enhver part kan have angående, hvorvidt der foreligger vished om den skade, der er lidt, medfører, at det tilkommer skadelidte efter forgodtbefindende at afgøre, hvornår betingelserne for at anlægge erstatningssøgsmål endelig er opfyldt. Kommissionen tilføjer i den henseende, at de appel- og kassationssager, som Cantine har indledt i denne sag, i øvrigt ikke påvirkede vinkooperativernes antagelse om visheden for skaden.
- 46 Kommissionen bemærker endvidere, at Rettens dom er behæftet med en selvmodsigende begrundelse. For det første afviste Retten nemlig at betragte udtømmingen af nationale retsmidler som en betingelse for antagelse af det af Cantine mod Kommissionen anlagte søgsmål støttet på ansvar uden for kontraktforhold til realitetsbehandling, og for det andet knyttede den tidspunktet for, hvornår den vedrørende dette søgsmål anvendelige forældelsesfrist begyndte at løbe, til den dag, hvor en endelig dom blev afsagt på nationalt plan, nemlig dommen afsagt af Corte suprema di cassazione den 28. november 1994.
- 47 Cantine gør gældende, at appellen ikke er begrundet, og at Retten i den appellerede dom korrekt fastslog, at betingelserne for anlæggelse af et søgsmål mod

Kommissionen ikke var opfyldt, så længe den tvist, der verserede for de nationale domstole, ikke var afgjort ved dommen afsagt af Corte suprema di cassazione.

48 Cantine er af den opfattelse, at vinkooperativerne var nødsaget til at afvente afgørelsen af tvisten på nationalt plan, inden de indbragte sagen for fællesskabsmyndighederne, bl.a. henset til, at der i denne sag ikke forelå nogen bestemmelser, der regulerer den situation, hvor en destillatør er insolvent. Cantine tilføjer i den henseende, at Retten med sikkerhed ville have afvist deres erstatningssøgsmål med den begrundelse, at nationale retsmidler ikke var blevet udtømt. Ifølge Cantine var der således ikke indtrådt forældelse, idet forældelsesfristen for søgsmål mod Kommissionen, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, først begyndte at løbe, da Corte suprema di cassazione forkastede deres anke, hvorved dommen afsagt af Tribunale civile di Roma fik formel retskraft.

49 Cantine anfører endvidere over for Kommissionens argumentation, hvorefter den appellerede dom indeholder en selvmodsigelse for så vidt angår formaliteten vedrørende søgsmål mod Kommissionen, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, og begyndelsestidspunktet for den vedrørende dette søgsmål anvendelige forældelsesfrist, at denne argumentation under alle omstændigheder er ubegrundet, idet den hviler på en sammenkobling af to dele af denne dom, der hver især omhandler forskellige retlige begreber og faktiske omstændigheder.

50 For det tilfælde, at Domstolen skulle godtage Kommissionens argumenter vedrørende søgsmålet mod Kommissionen, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, og såfremt den skal fastslå en ny dato for, hvornår forældelsesfristen vedrørende dette søgsmål begyndte at løbe, gør Cantine gældende, at denne frist i forhold til vinkooperativerne ikke kan begynde at løbe før Fællesskabets ugrundede berigelse blev opnået som følge af, at AIMA i 1991 tilbageførte den gennem Assedile stillede sikkerhed til EUGFL. Cantine gør gældende, at de først fik kendskab til denne tilbageførsel til EUGFL og dermed til Fællesskabets ugrundede berigelse ved modtagelsen af Kommissionens skrivelse af 8. december 1997. Forældelsesfristen for nævnte søgsmål bør således løbe fra denne dato.

- 51 Cantine støtter sig i den henseende på Domstolens faste praksis, og navnlig dommen i sagen Adams mod Kommissionen, hvorefter forældelse ikke kan gøres gældende over for en skadelidt, der først på et senere tidspunkt har kunnet få kendskab til skadens årsag, og som følgelig ikke har haft en rimelig frist til rådighed for anlæggelse af et søgsmål. Cantine fremhæver ligeledes, at de ikke indstillede håndhævelsen af deres rettigheder, idet de rettede henvendelse til AIMA for at opnå betaling af deres fordringer på DAI ved hjælp af den gennem Assedile stillede sikkerhed og efterfølgende til Kommissionen for at anmelde den uregelmæssighed, Aima havde begået. Cantine kan således ikke holdes ansvarlig for nogen forsinkelse i denne sag.

Domstolens bemærkninger

- 52 Det skal indledningsvis bemærkes, at retten til at anlægge sag ved Fællesskabets retsinstanser kun kan udøves under overholdelse af de betingelser, der er fastsat herom i bestemmelserne om de enkelte søgsmålstyper, i det foreliggende tilfælde erstatningsøgsmålet i henhold til artikel 235 EF. Det følger heraf, at denne ret kun gyldigt kan udøves for Retten, såfremt navnlig de bestemmelser, der regulerer forældelsen af denne type af søgsmål, er blevet anvendt korrekt af Retten (jf. i denne retning kendelse af 18.7.2002, sag C-136/01 P, Autosalone Ispra dei Fratelli Rossi mod Kommissionen, Sml. I, s. 6565, præmis 26).
- 53 I overensstemmelse med artikel 46 i statuten for Domstolen forældes søgsmål mod Kommissionen, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, fem år efter, at den omstændighed, der ligger til grund for kravet, er indtrådt.
- 54 Den af denne bestemmelse omfattede femårige forældelsesfrist begynder at løbe, når alle de betingelser, som er en forudsætning for erstatningspligten, er opfyldt, og navnlig når det tab, der skal erstattes, er kendt. I tilfælde som i denne sag, hvor Fællesskabets ansvar udspringer af en generel retsakt, begynder denne forældelsesfrist ikke at løbe, før de skadelige virkninger af retsakten har vist sig, og dermed ikke før der foreligger vished om, at de berørte personer har lidt skade (jf. bl.a. dom af 27.1.1982, forenede sager 256/80, 257/80, 265/80, 267/80 og 5/81, Birra Wührer m.fl.

mod Rådet og Kommissionen, Sml. s. 85, præmis 10, og af 19.4.2007, sag C-282/05 P, Holcim (Deutschland) mod Kommissionen, Sml. I, s. 2941, præmis 29).

- 55 I denne sag fastslog Retten i den appellerede doms præmis 131, at forældelsesfristen var begyndt at løbe på det tidspunkt, hvor der forelå vished om, at Cantine havde lidt et tab som følge af, at fællesskabsstøtten ikke eller delvist ikke blev udbetalt til dem. Det bemærkes endvidere i nævnte doms præmis 132, at det var uomtvistet, at DAI burde have foretaget denne udbetaling senest ved udgangen af juni 1983 i henhold til artikel 9, stk. 1, i forordning nr. 2499/82. Imidlertid vurderede Retten i den appellerede doms præmis 133, at Cantines tab under de konkrete omstændigheder ikke kunne anses for allerede at have været omfattet af vished, dvs. at have været umiddelbart forestående og påregneligt, ved udgangen af juni 1983.
- 56 Med henblik på bedømmelsen af, hvorvidt der forelå vished om tabet, fastslog Retten i den appellerede doms præmis 136 og 145, at det med henblik på bedømmelsen af, hvorvidt der forelå vished om tabet, var nødvendigt at tage de søgsmål, som DAI havde anlagt ved de italienske retter vedrørende behandlingen af den af Assedile stillede sikkerhed, i betragtning, henset til kompleksiteten af den ordning, som er indført ved forordning nr. 2499/82, og sagens helt særlige omstændigheder, hvorunder det var umådeligt vanskeligt for en forudseende og påpasselig erhvervsdrivende forud for disse sagers afgørelse at indse, at han ikke ville opnå betaling af den omhandlede støtte ved hjælp af den nævnte sikkerhedsstillelse ved de nationale domstole.
- 57 Retten konkluderede således i den appellerede doms præmis 145-147, at det først var efter dommen afsagt af Corte suprema di cassazione af 28. november 1994, at Cantine havde kunnet vide, at vinkooperativerne ikke ville opnå udbetalingen af støtte ved hjælp af den nævnte sikkerhedsstillelse, og at der følgelig ikke kunne foreligge vished om det tab, som Cantine havde lidt, før denne dato, således at forældelsesfristen på fem år i artikel 46 i statuten for Domstolen ikke kunne begynde at løbe før dette tidspunkt.

- 58 Det skal i den henseende konstateres, at Retten ved denne fremgangsmåde har anvendt en subjektiv metode ved bedømmelsen af, hvorvidt betingelserne for at anlægge søgsmål, der støttes på Fællesskabets ansvar uden for kontraktforhold, er opfyldt, hvorefter der ikke kan antages at foreligge vished om en skade, der forårsages af en normativ retsakt, så længe den part, der hævdes at have lidt skade, ikke anser, at der foreligger en sådan vished. Retten har i den appellerede dom gjort bedømmelsen af, hvorvidt der forelå vished om den skade, der var blevet forvoldt Cantine, afhængig af, hvorvidt Cantine var blevet bekendt med, at vinkooperativerne ikke ville opnå erstatning for skaden ved de nationale domstole.
- 59 De betingelser, som det af artikel 288, stk. 2, EF omfattede erstatningsansvar er underlagt, og dermed de bestemmelser om forældelse, der regulerer søgsmål med påstand om betaling af sådan erstatning, kan kun være støttet på strengt objektive kriterier. Såfremt det forholdt sig anderledes, ville det kunne indebære en tilside-sættelse af retssikkerhedsprincippet, der ligger til grund for forældelsesreglerne, og som kræver, at de fællesskabsretlige retsregler skal være klare og præcise, således at de berørte kan orientere sig i situationer og retsforhold, der henhører under fællesskabsretten (jf. bl.a. dom af 15.2.1996, sag C-63/93, Duff m.fl., Sml. I, s. 569, præmis 20).
- 60 Det bemærkes endvidere, at såfremt forældelsesfristen for søgsmål mod Fællesskabet, der støttes på ansvar uden for kontraktforhold, forhindres i at begynde at løbe, så længe den person, der hævdes at have lidt skade, ikke selv har den opfattelse, at vedkommende har lidt skade, har det til følge, at tidspunktet for nævnte søgsmåls forældelse varierer alt efter den individuelle opfattelse, som hver berørt person måtte have vedrørende skadens faktiske forekomst, hvilket er i modstrid med det krav om retssikkerhed, der er påkrævet ved anvendelsen af forældelsesfrister.
- 61 Det bemærkes i den henseende ligeledes, at Domstolen har tilbagevist den antagelse, hvorefter den af artikel 46 i statutten for Domstolen omfattede forældelsesfrist først begynder at løbe fra det tidspunkt, hvor skadelidte har fået et præcist og indgående kendskab til de faktiske omstændigheder, der ligger til grund for kravet, idet kendskab til de faktiske omstændigheder ikke angives blandt de betingelser, der skal være opfyldt, for at forældelsesfristen begynder at løbe (jf. kendelsen i sagen Autosalone Ispra dei Fratelli Rossi mod Kommissionen, præmis 31). Den subjektive bedømmelse af, hvorvidt der faktisk foreligger en skade, kan således ikke tages i betragtning ved afgørelsen af tidspunktet for, hvornår forældelsesfristen for søgsmål, der støttes på Fællesskabets ansvar uden for kontraktforhold, begynder at løbe.

62 Det følger heraf, at Retten i den appellerede dom ikke kunne fastslå, at der forelå vished om det af Cantine påførte tab, og dermed fastlægge begyndelsestidspunktet for forældelsesfristen vedrørende deres erstatningssøgsmål, ved at støtte sig til Cantines opfattelse af forordning nr. 2499/82's skadevirkninger. Retten burde derimod udelukkende have støttet sig på objektive kriterier.

63 Det er netop sådanne kriterier Domstolen allerede har lagt til grund ved fastsættelsen af begyndelsestidspunktet for den af artikel 46 i statuten for Domstolen omfattede forældelsesfrist. Således som det fremgår af præmis 33 i dommen i sagen Holcim (Deutschland) mod Kommissionen, har Domstolen fastslået, at nævnte frist først begynder at løbe på det tidspunkt, hvor det økonomiske tab, forurettede har lidt, faktisk er indtrådt. Det følger således heraf, at udløsningen af denne frist er forbundet med det objektive formuetab, der faktisk er påført den skadelidte.

64 I denne sag burde Retten således i den appellerede dom have fastslået, at den femårige forældelsesfrist vedrørende det søgsmål, som Cantine havde anlagt i medfør af artikel 235 EF, begyndte at løbe fra den dato, hvor den af forordning nr. 2499/82 forvoldte skade faktisk indtrådte, idet der påførtes Cantine et formuetab.

65 Retten burde nærmere have fastslået, at nævnte forældelsesfrist var begyndt at løbe fra det tidspunkt, hvor den i artikel 9 i forordning nr. 2499/82 fastsatte retsstridige ordning for udbetaling af fællesskabsstøtte faktisk og objektivt havde forvoldt Cantine et tab, idet vinkooperativerne ikke var garanteret direkte udbetaling af fællesskabsstøtte i tilfælde af DAI's insolvens. Dette tidspunkt burde således have været fastsat til den dag, hvor Cantine ikke havde kunnet opnå nævnte udbetaling inden for den i nævnte bestemmelse fastsatte frist på 90 dage efter leveringen af vin til destilleriet, dvs. senest ved udgangen af juni 1983, således som det bl.a. fremgår af den appellerede doms præmis 132.

66 Retten foretog en urigtig anvendelse af de bestemmelser vedrørende forældelse, der er omfattet af artikel 46 i statuten for Domstolen, idet den i den appellerede doms præmis 147 fastslog, at den i nævnte bestemmelse fastsatte forældelsesfrist ikke

kunne begynde at løbe før den 28. november 1994, og derfor i nævnte doms præmis 150 antog erstatningssøgsmålet til realitetsbehandling, idet søgsmålet ikke ansås at være anlagt for sent, selv om det var anlagt den 12. oktober 1998, dvs. mere end 15 år efter skadens faktiske indtræden.

67 Endvidere kan den af Cantine fremførte argumentation, der er støttet på dommen i sagen Adams mod Kommissionen, hvori Domstolen fastslog, at forældelse ikke kan gøres gældende over for en skadelidte, der først på et senere tidspunkt har kunnet få kendskab til skadens årsag, ikke godtages. I modsætning til den sag, der gav anledning til nævnte dom, kan Cantine i denne sag ikke med rette hævde, at vinkooperativerne ikke fra udgangen af juni 1983 havde kendskab til skadens årsag, eftersom de på dette tidspunkt var udmærket bekendt med, at artikel 9 i forordning nr. 2499/82 ikke sikrede dem nogen direkte udbetaling af fællesskabsstøtte i tilfælde af destillatørens insolvens.

68 Det skal endvidere tilføjes, at den omstændighed, at Cantine interвенerede i sagen vedrørende sikkerhedsstillelsen, som DAI havde anlagt ved de italienske domstole, ikke forhindrede vinkooperativerne i samtidig hermed at anlægge et erstatningssøgsmål for Domstolen i henhold til artikel 235 EF. Sidstnævnte bestemmelse tillægger netop Fællesskabets retsinstanser en enekompetence til at påkende erstatningssøgsmål i henhold til artikel 288, stk. 2, EF, der anlægges mod Fællesskabet (jf. bl.a. dom af 27.9.1988, forenede sager 106/87 — 120/87, Asteris m.fl., Sml. s. 5515, præmis 15).

69 Det bemærkes endelig, således som det fremgår af ordlyden af artikel 46 i statuten for Domstolen, at et søgsmål, der anlægges for en national ret, ikke kan afbryde forældelsen vedrørende erstatningssøgsmålet i henhold til artikel 235 EF (jf. i denne retning kendelsen i sagen Autosalone Ispra dei Fratelli Rossi mod Kommissionen, præmis 56). Det følger tilsvarende heraf, at anlæggelse af et søgsmål på nationalt plan ikke kan ændre tidspunktet for, hvornår forældelsesfristen vedrørende nævnte søgsmål begynder at løbe.

70 Herefter bør den appellerede dom ophæves, for så vidt som det af Cantine mod Kommissionen anlagte søgsmål støttet på ansvar uden for kontraktforhold blev

antaget til realitetsbehandling, og idet Kommissionen tilpligtedes at erstatte det tab, som Cantine havde lidt som følge af DAI's konkurs, idet der i forbindelse med den ordning, som var indført ved artikel 9 i forordning nr. 2499/82, ikke var fastsat regler til sikring af, at der skete udbetaling til de berørte producenter af den ved forordningen fastsatte fællesskabsstøtte.

Om søgsmålet for Retten

- 71 I henhold til artikel 61, stk. 1, andet punktum, i statuten for Domstolen kan Domstolen, når den har ophævet en dom afsagt af Retten, selv træffe endelig afgørelse, hvis sagen er moden til påkendelse. Det bemærkes, at dette er tilfældet i den foreliggende sag.
- 72 For så vidt angår Cantines påstand om, at Kommissionen i medfør af artikel 235 EF tilpligtes til dem at betale erstatning svarende til størrelsen af deres endnu ubetalte fordringer på DAI, kan denne ikke godtages af de grunde, der er anført i denne doms præmis 63-66.
- 73 Således som det særlig fremgår af denne doms præmis 65, begyndte den i artikel 46 i statuten for Domstolen fastsatte forældelsesfrist på fem år at løbe fra udgangen af juni 1983, således at nævnte erstatningssøgsmål i henhold til artikel 235 EF, der blev anlagt i 1998, må betragtes som forældet og dermed bør afvises.
- 74 Eftersom Retten allerede i den appellerede dom afviste Cantines påstand om annullation af Kommissionens skrivelse af 31. juli 1998, og om at det blev fastslået, at denne institution havde gjort sig skyldig i passivitet, samt påstanden om, at Kommissionen blev tilpligtet at tilbagebetale en ugrundet berigelse, bør Cantines søgsmål i sag T-166/98 afvises i det hele.

Sagens omkostninger

75 I henhold til procesreglementets artikel 122 træffer Domstolen afgørelse om sagens omkostninger, når der gives appellanten medhold, og Domstolen selv endeligt afgør sagen. I henhold til dette reglements artikel 69, stk. 2, der i henhold til nævnte reglements artikel 118 finder anvendelse i appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom. Cantine har tabt sagen og bør derfor pålægges at betale sagens omkostninger i forbindelse med retsforhandlingerne for Domstolen og Retten i overensstemmelse med Kommissionens påstand herom.

På grundlag af disse præmisser udtaler og bestemmer Domstolen (Fjerde Afdeling):

- 1) **Dommen afsagt af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans den 23. november 2004, Cantina sociale di Dolianova m.fl. mod Kommissionen (sag T-166/98), ophæves, for så vidt som det af Cantina sociale di Dolianova Soc. coop. arl, Cantina Trexenta Soc. coop. arl, Cantina sociale Marmilla — Unione viticoltori associati Soc. coop. arl, Cantina sociale S. Maria La Palma Soc. coop. arl og Cantina sociale del Vermentino Soc. coop. arl Monti-Sassari mod Kommissionen anlagte søgsmål støttet på ansvar uden for kontraktforhold blev antaget til realitetsbehandling, og idet Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber tilpligtedes at erstatte det tab, disse havde lidt som følge af Distilleria Agricola Industriale de Terralbas konkurs, idet der i forbindelse med den ordning, som var indført ved artikel 9 i Kommissionens forordning (EØF) nr. 2499/82 af 15. september 1982 om bestemmelserne vedrørende forebyggende destillation for vinproduktionsåret 1982/1983, ikke var fastsat regler til sikring af, at der skete udbetaling til de berørte producenter af den ved forordningen fastsatte fællesskabsstøtte.**
- 2) **Søgsmålet i sag T-166/98 afvises.**

- 3) Cantina sociale di Dolianova Soc. coop. arl, Cantina Trexenta Soc. coop. arl, Cantina sociale Marmilla — Unione viticoltori associati Soc. coop. arl, Cantina sociale S. Maria La Palma Soc. coop. arl og Cantina sociale del Vermentino Soc. coop. arl Monti-Sassari betaler omkostningerne i forbindelse med appelsagen og sagens behandling for De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans.**

Underskrifter